

LLUÍS GIMENO BETÍ

L'ELISIÓ DE LA /R/ FINAL DE MOT EN TORTOSÍ MERIDIONAL

(1) Germà COLON, *Unes notes sobre la pèrdua de la -R final etimològica*, «Revista Valenciana de Filologia», II (1952), pàgs. 57-65.

(2) L'exemple que dona de l'any 1002-1004, segons ell és poc fiable i es pot deure a un error del copista.

(3) A. M. BADIA I MARGARIT, *Gramàtica històrica catalana*, València, Tres i Quatre (1981), § 100, III, B, pàgs. 242-245.

(4) Josep GINER, *Els reflexos Lat. -ATA, -ARE en valencià*, «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», XVII (1936), pàgs. 338-351.

(5) P. RASICO, *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*. Curial edicions catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982, pàgs. 223-230.

estudi que presentem ara es basa en les dades recollides a les següents comarques de parla catalana: *Montsià*: Alcanar (1), Ulldecona (2), Sant Joan del Pas (3), Els Valentins (4), La Sénia (5) i Mas de Barberans (6); *Baix Maestrat*: Sant Rafel (7), Rossell (8), Canet lo Roig (9), Traiguera (10), Sant Jordi (11), Xert (12), Vinaròs (13), Benicarló (14), Alcalà de Xivert (15), Peníscola (16), Sant Mateu (17); *Tinença de Benifassà*: Castell de Cabres (18). El Boixar (19), Fredes (20) i La Pobla de Benifassà (21); *Matarranya*: Torredarques (22), Penarroja (23) i Beseit (24); *Els Ports*: Morella (25), El Portell (26), La Mata (27), Sorita (28), Herbers (29), Vilafranca (30); *Alt Maestrat*: Ares (31), Albocàsser (32) i Les Coves de Vinromà (33) i Vilanova d'Alcolea (34).

La pèrdua de la /r/ final en els infinitius, substantius, adjectius i adverbis en català comú és un fenomen fonètic antic. Tots els autors que han volgut donar-ne una explicació estan d'acord a considerar que aquesta elisió fou posterior a la de la -n final de mot, fenomen que en català es donà en l'època pre-literària, bé que dialectalment n'hagen previngut alguns exemples. Germà Colon⁽¹⁾ aportava proves de mots amb elisió de -r final etimològica ja a partir del segle XIII.⁽²⁾ Antoni M.ª Badia i Margarit⁽³⁾ afirma que el procés històric segons el qual comença l'elisió de la -r final en català s'ha de datar a començaments del segle XV. De la mateixa opinió és Josep Giner.⁽⁴⁾ Rasico⁽⁵⁾ és partidari d'avançar la data de l'elisió de la /r/ final de mot. Segons ell almenys en algunes àrees, per tal com es documenta sovint el fenomen durant els segles XII i XIII.

Paral·lela a l'explicació diacrònica de la pèrdua de la -r final de mot en català comú, hi ha les opinions dels autors a l'entorn del següent fet: si en valencià comú sempre s'ha articulat aquest fonema consonàntic a final de mot

o si, contràriament, la seua articulació moderna es deu a un fenomen de «re-introducció» del so articulat.

Griera opina que l'articulació de la -r final de mot en valencià modern es deu a una reintroducció, ja que, per tal d'evitar l'homonímia entre les formes d'infinitiu CANTAR: [kantá] i la de participi [kantá] el valencià reintrodueix aquesta articulació.⁽⁶⁾ En aquesta mateixa línia sembla anar Germà Colon:⁽⁷⁾ «són pocs tots els exemples adduïts per a dur-nos a una conclusió definitiva; aquí són tanmateix i poden fer-nos pensar prou i matisar algunes conclusions massa ràpides sobre la que s'ha suposada pèrdua moderna de la -R final catalana». Jordi Colomina és partidari també de la re-introducció de la -r en valencià.

Per una altra banda hi ha l'opinió de Josep Giner, M. Sanchis Guarner, A. M. Badia i P. Rasico que pensen que la -r final en valencià s'ha articulat des de sempre, és a dir, són favorables a la hipòtesi de la conservació i contraris, per tant, a la reintroducció, en alguna època, de l'articulació del fonema consonàntic.

UNA ULLADA A LES LLENGÜES I DIALECTES ROMÀNICS

Tractarem d'exposar ací els fets des d'una òptica romànica, però no ens centrarem en tot el territori romànic, sinó més aviat en el que és més proper a la llengua catalana: l'occità, el gascò i l'aragonès, llengües que, probablement, han pogut influir en aquest punt en concret sobre el català antic. P. Rasico⁽⁸⁾ afirma que la conservació de /r/ en valencià es deuria a l'acció d'algun factor especial que hauria reforçat la seua pronúncia. Aquest factor podria haver estat la influència conservadora tant de l'aragonès com del mossàrab sobre el català dels repobladors de València, en el qual l'elisió de la /r/ encara no s'hauria generalitzat. Però la documentació antiga de l'aragonès ja ens dóna exemples sense -r en els plurals: «Tampoco parecen ser seguros catalanismos de la lengua escrita algunos plurales con la o perdida que, en el siglo XII, alternan, a veces, con los de o conservada, porque igual vacilación subsiste hoy en el alto aragonés, donde junto a los plurales con -o (Campos, cortaus), se usan otros sin o (dinés, soltés, delante), *continuando la vacilación que vemos en los documentos*».⁽⁹⁾

L'occità antic perd la /r/ final en els infinitius cap al segle XIV, però els monosíl·labs la conserven.⁽¹⁰⁾ Sembla que la pèrdua de la /r/ comença a partir del grup RS ja en llatí vulgar, on rs > ss, com ara: VERSUS > ves, DORSUM > dossum > dos. Hi ha casos de vacil·lació gràfica, *escàs* al costat de *escars* < *EXCARSUS, *flos* al costat de *flors* i a les rimes dels trobadors, s'hi troba —ors>-os, tal com veurem més endavant.

L'occità modern presenta els següents fets: els parlars septentrionals i orien-

(6) Antoni GRIERA, *Études de Géographie linguistique*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», V (1932), núm. 12, pàgs. 83-84.

(7) Germà COLON, *op. cit.*

(8) P. RASICO, *op. cit.*

(9) Ramón MENÉNDEZ PIDAL, *Orígenes del español*. Espasa-Calpe, S.A., Madrid, 1976.

(10) J. ANGLADE, *Grammaire de l'Ancien Provençal*, Éditions Klincksieck, Paris, 1977, pàgs. 194-195.

tals (més allunyats i sense cap relació amb el català) mantenen millor l'articulació de la /r/ («r final resistís melhor»); en canvi en llenguadocià (el dialecte occità més relacionat amb el català tradicionalment) la /r/ final desapareix després de l'època clàssica. La desaparició es produeix en la major part dels parlars als infinitius en -ar, -er, -ir, les desinències en -ar, -er, -ièr, -dor, -or, -aur. Persisteix, però, en monosíl·labs o en alguns mots isolats. Però en agenès, carnicòl i montpelhierenc l'emmudiment arriba a gairebé tots els mots. En gascò també s'emmudeix la /r/ final de mot, fins i tot en monosíl·labs: co < cor, sò < soror, madù < maturum, etc.

DOCUMENTACIÓ ANTIGA

La documentació dels segles XIV, XV i XVI ens mostra les vacil·lacions gràfiques pel que fa a la /r/ final de mot en plural, prova que no s'articulava, i això en tot el territori.

Hem cregut interessant d'analitzar els fets a través de textos jurídics antics, en els quals l'estat de la llengua es mostra molt real. Els textos són els següents: a) *Llibre d'Ordinacions de la Vila de Castelló*,⁽¹¹⁾ el qual aplega textos jurídics dels segles XIV, XV i XVI, però que va ésser copiat per darrera vegada a mitjans segle XV; b) *El cavaller i l'alcavota*,⁽¹²⁾ text de principis del segle XV; c) *Establiments de la Vila de El Boixar*,⁽¹³⁾ del segle XVI; d) *El mustaçaf de Castellón y el «Libre de la Mustaçaffia»*,⁽¹⁴⁾ que aplega textos dels segles XIV i XV.

Ultra això, hem cregut convenient donar també una mostra de les següents obres literàries: a) *Poesies de Guillem de Berguedà*,⁽¹⁵⁾ b) *Sermons de Sant Vicent Ferrer*,⁽¹⁶⁾ c) *Llibre de Job*⁽¹⁷⁾ i d) *Poesies de Gilabert de Próixita*.⁽¹⁸⁾

Tant en els poemes de Guillem de Berguedà —segle XII— com en els de Gilabert de Próixita —segle XIV—, hi apareixen exemples de caiguda de /r/ final en plurals:

Poema n.º VII de Guillem de Berguedà. Versos 20-21: Boixadós/d'Alós. En canvi, el poema XIV presenta rimes amb la grafia -rs: vv. 7-8: melhors/Tors; vv. 16-17: menors/auctors; vv. 25-26: aussors/anceissors; vv. 34-35: socors/paors; vv. 44-45: gensors/flors; així com el poema XXIII: vv. 2-4: moillers/gerriers; vv. 5-6: cors/flors, etc...

Gilabert de Próixita: poema V: 6-7: vingués/lausengers; vv. 14-15: mesés/galliers; vv. 22-23: malmès/parlers.

(11) *Llibre de Ordinacions de la Vila de Castelló*, estudio preliminar, edición, notas y glosario de L. REVEST Y CORZO, S.C.C., Castelló de la Plana, 1957.

(12) *El cavaller i l'alcavota*, transcripció de Jaume RIERA I SANS, Club editor, Barcelona, 1973.

(13) *Etabliments de la vila de El Boixar*, transcripció de Felipe MATEU Y LLOPIS, S.C.C., Castelló de la Plana, 1969.

(14) *El Mustaçaf de Castellón y el «Libre de la Mustaçaffia»*, transcripció de F. Roca Traver, S.C.C., Castelló de la Plana, 1973.

(15) *Guillem de Berguedà*, edición crítica, traducción, notas y glosario de M. de RIQUER, Abadía de Poblet, 1971.

(16) *Sermons*, de Sant VICENT FERRER, ENC, Barcelona, 1984, vol. V.

(17) Jeroni CONQUES, *Llibre de Job*, Biblioteca Torres Amat, 3. Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, 1976.

(18) Gilabert de PRÓIXITA, *Poesies*, a cura de Martí de RIQUER, ed. Barcino, ENC, n.º 76, Barcelona, 1954.

1) *Llibre d'ordinacions de la vila de Castelló:*

amb -rs:

bestiars: 17 v.
calciners: 1 v.
familiars: 1 v.
departidors: 3 v.
llavors: 1 v.
accusadors: 1 v.
sellars: 3 v.
senyors: 2 v.
carnicers: 1 v.
scorredors: 2 v.
lloguers: 1 v.
marmessors: 1 v.

diners: 26 v.
prestadors: 3 v.
jugadors: 1 v.
vedalers: 2 v.
juglars: 3 v.
faedors: 1 v.
magraners: 1 v.
majors: 1 v.
olivers: 1 v.
demanadors: 1 v.
plegadors: 2 v.
peyters: 2 v.

sense -r:

bracés: 1 v.
dinés: 1 v.
vedalés: 1 v.
collitós: 2 v.
compradós: 1 v.

carnicés: 3 v.
sarmentés: 1 v.
peytés: 1 v.
marmessós: 1 v.

La forma *cars*, amb *r*, escrita així per ultracorrecció, segons l'exemple: «Emperò en cars que sie qüestió...».

Val a dir que no s'ha analitzat tot el text, només fins a la pàgina n.º 56.

2) *El cavaller i l'alca vota*

amb -rs:

diners: 14 v.
via fors!: 1 v, per ultracorrecció: *via fos!*
affers: 2 v.
socors: 1 v.
marmassors: 1 v.
aprrers: 2 vegades per ultracorrecció: «aprrers dinar».
menors: 1 v.
senyors: 1 v.

lavors: 11 v.
vers: 9 v.
envers: 1 v.
volenters: 1 v.
telladors: 1 v.
servidors: 1 v.

sense -r:

scudés: 4 v.
lavòs: 7 v.
altàs: 1 v.

ves: 5 v.
talladós: 1 v.

3) *El mustaçaf de Castellón y el «Libre de la Mustaçaffia»:*

amb -rs:

afers: 1 v.
aluders: 1 v.
contrafars: 1 v.
tintorers: 3 v.
candelers: 1 v.
texidors: 4 v.
primers: 2 v.
carrers: 1 v.
assaunadors: 1 v.
aplicadors: 1 v.
folladors: 1 v.
singulars: 3 v.
mars: 1 v.
partidors: 9 v.
comptadors: 1 v.
frontalers: 2 v.
contadors: 1 v.
afrontalers: 1 v.
peyscadors: 1 v.
çabaters: 14 v.
senyors: 3 v.
administradors: 1 v.
blanquers: 6 v.
mercaders: 1 v.
pescadors: 1 v.

corredors: 1 v.
pagadors: 9 v.
revenedors: 3 v.
asters: 2 v.
diners: 18 v.
teixidors: 1 v.
assignadors: 3 v.
bestiars: 4 v.
asignadors: 1 v.
solers: 1 v.
moliners: 4 v.
carnicers: 3 v.
fors: 1 v.
donadors: 4 v.
vinaders: 1 v.
palafanguers: 4 v.
vers: 1 v.
devers: 1 v.
vehedors: 15 v.
adobadors: 2 v.
regidors: 1 v.
mesters: 2 v.
consellers: 3 v.
Millars: 1 v.
portadors: 1 v.

sense -r:

-ors > [ós]:

abeuradós: 2 v.
aplicadós: 1 v.

adobadós: 1 v.
asseguradós: 4 v.

colós: 1 v.
corredós: 9 v.
dós: 1 v.
folladós: 1 v.
imposidós: 1 v.

mesuradós: 1 v.
pagadós: 14 v.
pescadós: 1 v.
regidós: 2 v.
senyós: 7 v.
vehedós: 6 v.

-ers > [-és]:
brunatés: 1 v.
çabatés: 1 v.
dinés: 43 v.
envés: 2 v.
femés: 1 v.
hostalés: 3 v.
mercés: 2 v.
parçonés: 1 v.
guantés: 2 v.
sisés: 1 v.
tintorés: 1 v.

-ars > [-ás]:
altàs: 1 v.
Millàs: 1 v.

compradós: 4 v.
divididós: 1 v.
donadós: 5 v.
habidadós: 3 v.
llavons: 1 v., plural anòmal,
 tret d'un singular *llavò*.
messuradós: 6 v.
partidós: 15 v.
pudós: 1 v.
revenedós: 11 v.
texidós: 2 v.
venedós: 1 v.

calcinés: 1 v.
carrés: 3 v.
drapés: 1 v.
farinés: 1 v.
forastés: 2 v.
mercadés: 4 v.
molinés: 12 v.
pellicés: 2 v.
strangés: 1 v.
traginés: 2 v.
vés: 1 v.

bestiàs: 1 v.
singulàs: 1 v.

4) *Etabliments de la vila de El Boixar:*

amb -r:

-ors > [-órs]:
asestadors: 1 v.
partidors: 2 v.
peixcadors: 1 v.
senyors: 1 v.
vehedors: 3 v.

creedors: 2 v.
pastors: 4 v.
preadors: 8 v.
señors: 8 v.

-ers > [-érs]:

clamaters: 1 v.

diners: 10 v.

garbers: 2 v.

saffraners: 3 v.

corders: 1 v.

estrangers: 1 v.

missatgers: 1 v.

vedalers: 15 v.

-ars > [-árs]:

bestiars: 10 v.

mulars: 1 v.

sense -r:

dinés: 62 v.

molinés: 1 v.

vedalés: 3 v.

consellés: 1 v.

vés: 10 v.

5) *Sermons de Sant Vicent Ferrer*. Només n'hem analitzat 8, del tom V.

amb -r:

Sermó CXLIV:

dolors: 1 v.

servidors: 2 v.

missatgers: 2 v.

llavors: 1 v.

envers: 1 v.

Sermó CXLV:

avars: 1 v.

humors: 2 v.

odors: 1 v.

scuders: 1 v.

flors: 1 v.

llavors: 3 v.

lleugers: 1 v.

Sermó CXLVI:

odors: 1 v.

honors: 1 v.

móssors: 1 vegada, per ultracorrecció de mosso > mossos.

parladors: 2 v.

diners: 1 v.

dispensadors: 2 v.

llavors: 3 v.

procuradors: 1 v.

envers: 1 v.

Sermó CXLVII:

còssors: 1 vegada, per ultracorrecció cos > cossos.

jugadors: 1 v.

llavors: 1 v.

llauradors: 1 v.

preycadors: 1 v.

derrers: 5 v.
tafurs: 3 v.

primers: 6 v.

Sermó CXLVIII:

llavors: 5 v.
peccadors: 3 v.
mullers: 1 v.
durs: 2 v.

optenidors: 1 v.
loguers: 2 v.
màrtirs: 2 v.

Sermó CXLIX:

majors: 1 v.
mençoneguers: 1 v.

diners: 1 v.
sortillers: 1 v.

Sermó CL:

doctors: 2 v.
discussors: 1 v.
verdaders:
peccadors: 2 v.
odors: 1 v.
màrtirs: 1 v.
traydors: 1 v.
fers: 1 v.

dolors: 1 v.
mullers: 1 v.
dinars: 1 v.
cànters: 1 v.
majors: 1 v.
cavallers: 1 v.
preycadors: 1 v.

sense -r:

Sermó CXLVI:

majós: 1 v.

6) *Llibre de Job*

amb -r:

capítol 1

pastors: 1 v.
servidors: 1 v.
traginers: 1 v.

capítol 3

conspiradors: 1 v.
regidors: 1 v.
vapors: 1 v.

capítol 6

calors: 1 v.
mercaders: 1 v.

capítol 9

valedors: 1 v.
podors: 1 v.
llaugers: 1 v.
pilars: 1 v.

capítol 12
segurs: 1 v.
verdaders: 1 v.

capítol 14
dolors: 1 v.

capítol 17
nyafadors: 1 v.

capítol 19
peccadors: 1 v.
familiars: 1 v.

capítol 21
exteriors: 1 v.
passatgers: 1 v.

capítol 25
vapors: 1 v.

capítol 29
servidors: 1 v.

capítol 31
conreadors: 1 v.
corruptors: 1 v.
treballadors: 1 v.
jornalers: 2 v.
porters: 1 v.
familiars: 1 v.

capítol 33
fossers: 1 v.

capítol 36
putaïyers: 1 v.

capítol 13
forjadors: 1 v.

capítol 16
consoladors: 1 v.

capítol 18
esdevenidors: 1 v.

capítol 20
llavors: 1 v.
terrors: 1 v.
centenars: 1 v.

capítol 24
inferiors: 1 v.
peccadors: 1 v.

capítol 28
safirs: 1 v.

capítol 20
menors: 1 v.

capítol 32
majors: 1 v.
menors: 1 v.

capítol 34
menjars: 1 v.

capítol 40
peixcadors: 1 v.
mercadors: 1 v.
durs: 1 v.

Sense -r en el grup -rs final de mot, només hi apareixen dos exemples: *llavors* > [lavós] i *devers* > [devés]; el primer es registra als capítols 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 19, 20 (2 vegades), 33 (2 vegades), 36 i 42. El segon, als següents capítols: 19, 20, 23 i 39.

Doncs bé, segons el que hem vist, podem afirmar que en occità les rimes amb pèrdua de la /r/ en els plurals és un fet ja del segle XII, segons ens mostren les rimes de Guillem de Berguedà. Aquest fet continua durant els segles XIII, XIV i XV, segons se sap. En la prosa catalana, n'hi ha també exemples a partir del segle XII, segons Rasico, els quals s'intensifiquen en el XIII i el XIV, tal com es veu en els nostres documents. Per conclusió podem afirmar que la pèrdua començà ben aviat —ja n'hi ha exemples al segle XII— en els plurals; això es comprova per les rimes dels poetes occitans i catalans. Quan el País Valencià fou conquerit per les hosts del rei Jaume I, aquest fet lingüístic ja havia començat el seu procés. Per això es troben exemples de caiguda de /r/ en els plurals en valencià, els quals s'incrementen en el XIV i XV. Després, per influència aragonesa primer i castellana amb posterioritat, a la ciutat de València començà el procés invers: a poc a poc es va recuperant (re-introduint) l'articulació de la /r/ en els plurals a la part central del país. Si en tortosí meridional no s'articula, ni en els plurals ni tampoc en els singulars, és per influència del tortosí septentrional; i la no articulació de la /r/ al sud del País es deu a un arcaisme fonètic. El segle XVI valencià, en general, és de re-introducció. Els testimonis escrits ho demostren. Al XVII ja s'ha completat la re-introducció de la /r/ final en els plurals. Al *Repertorio de Inventarios del Santuario de Nuestra Señora del Lledó*,⁽¹⁹⁾ l'historiador A. Sánchez Gozalbo aplega 47 inventaris referents a aquell santuari, las tres quartes parts dels quals estan escrits en català —fins ja entrat el segle XVIII—. Tan sols en els primers inventaris —segle XVI—, hi apareixen alguns exemples del mot *calze* escrits amb —r final, prova de la nostra afirmació: progressivament la -r final es re-introdueix fins a assolir la plena re-introducció a partir de finals dels XVI i tot el XVII.

ELS FETS DIALECTALS DE LA NOSTRA ZONA

La pèrdua de la [r] en els infinitius

De totes les localitats enquestades en la zona, només n'hi ha dues que articulen la -r final de mot en els infinitius: Alcalà de Xivert (15),⁽²⁰⁾ i Vilanova d'Alcolea (34). Tota la resta, és a dir, 32 localitats l'emmudeixen. A tots aquests pobles se'ls aplica la regla de transformació:

(19) Àngel SÁNCHEZ GOZALBO, *Repertorio de inventarios del santuario de Nuestra Señora del Lledó*, Castelló de la Plana, 1980, S.C.C., col. Arte e historia, XX.

(20) Cal rectificar, doncs, la notícia que donà A. M. ALCOVER, *Una mica de dialectologia catalana*, «Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana», IV, 1908, pàgs. 274-279 referent a l'articulació d'aquest fonema consonàntic a Alcalà de Xivert. Per una altra banda, ja ho féu notar G. Colon. Vide nota 1.

$$\begin{bmatrix} + \text{voc} \\ + \text{cons} \\ + \text{cont} \end{bmatrix} > \emptyset / V \_\_\_\_\_\#$$

Infinitiu més pronom enclític

Si a l'infinitiu segueix un pronom enclític que comença per consonant, aleshores la zona es divideix en tres solucions:

- 1) Localitats 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, que mantenen l'articulació de la -r: [řaskárse].
- 2) Localitats 8, 12, 13, 14, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 34, que emmudeixen la -r final: [řaskáse]⁽²¹⁾.
- 3) Localitats 22, 23, 24, 25, 29, que elideixen el pronom en no articular la -r: [řaskás] (vegeu mapa 1).

La pèrdua de la -r final en mots oxítons acabats en -er

Ací hem triat només uns quants exemples, ja que la regla és general. Les localitats 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 i 33 elideixen la -r final tant en monosíl·labs com en polisíl·labs:

flor, fer, clar, esquerrer, galliner, gener, reguer, romer
 [fló] [fê] [klá] [eřkeřê] [gařinê] [řinê] [řegê] [řomê].

Només les localitats 15 i 34 no elideixen la -r final:

[flór] [fêr] [klár] [eřkeřêr] [gařinêr] [řinêr] [řegêr] [řomêr].

La pèrdua de la -r final en noms paroxítons acabats en -er

(21) Aquesta solució núm. 2 és també la general a la Plana i correspon, per tant, al parlar espontani dels habitants de la ciutat de Castelló de la Plana, per bé que no és desconeguda a la capital la solució núm. 1, normalment en un parlar més emfasitzat o no tan ràpid.

	loc. 15 i 34	resta localitats
caràcter	karákte	karákte
cànter	kánte	kánte

Aquests dos exemples ens serviran per a demostrar l'articulació de la -r final en noms paroxítons (vegeu mapa n.º 2).

La pèrdua de la -r final en noms oxítons acabats en -ador, -edor, -idor

-ador: /r/ > Ø / _____ V #

[penʒað̌]: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 31.

[bɛntað̌]: 1, 4, 5, 7, 8, 10, 13, 16, 23.

[grɔnsað̌]: 5, 9, 10, 11, 17, 18, 23, 25, 28, 30.

[trapɪʒað̌]: 6.

[laɯrað̌]: 9, 10, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 31.

[mɪnʒað̌]: 1.

[pastað̌]: 5, 23.

[askɔmbrað̌]: 9, 10, 14.

[asɛgað̌]: 12, 14, 16, 18, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 31.

[pasað̌]: 16, 26.

[bufað̌]: 21.

[aʒustað̌]: 22, 23.

[laɯrað̌]: 33.

Tots els exemples adduïts, en estar en plural, compleixen la regla següent:

$$\left[\begin{array}{l} + \text{voc} \\ + \text{cons} \\ + \text{cont} \end{array} \right] > \emptyset \quad / \text{_____} ([+ \text{plur}]) \#$$

afegint-hi l'exemple:

[kaminaďs]: 3, 5, 19.

-ador: /r/ > r / _____ V #

[grɔnsaďr]: 15.

[laɯraďr]: 15, 34.

[asɛgaďr]: 15.

-edor: /r/ > Ø / _____ V #

[tɛnɛð̌]: 1, 2, 5, 6, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33.

[astrɛť]: 21.

-edor: /r/ > r / _____ V #

[tɛnɛðór]: 15, 34.

-idor: /r/ > Ø / _____ V #

[pɔliðò]: 2.

[fɔniðò]: 4.

[sɛniðò]: 17.

[tistiʃiðò]: 30.

-idor: /r/ > r / _____ V #

[tɛʃiðór]: 15.

La pèrdua de la -r en noms oxítons acabats en -or

-or: /r/ > Ø / _____ V #

[pikò]: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33.

[siŋò]: 1.

[laò]: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33.

[kɔɛntò]: 1.

ór: /r/ > r / _____ V #

[pikór]: 15, 34.

[laór]: 15, 34.

[tɛmór]: 15, 34.

A la localitat d'Alcalà de Xivert (loc. n.º 15) es produeix un fenomen especial que consisteix a introduir una -r paragògica en mots acabats en vocal tònica, segons la regla de transformació següent:

$$\emptyset > r / \text{_____} V \# \left[\begin{array}{c} V \\ + \text{acc} \end{array} \right]$$

Altres casos

Adverbis de temps

[aí]: 1, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34.
[ai]: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 20, 21, 23, 24.

Adverbis de lloc

[aí]: 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34.
[akí]: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 20, 21, 24. (Vegeu mapa 3.)

L'adjectiu dur - durs

[dúr] - [dúrs]: 1, 2, 3, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34.
[dú] - [dús]: 5, 6, 8, 9, 20, 23, 24.
[dúr] - [dús]: 4, 7, 13.
[dúrt] - [dúrs]: 14. (Vegeu mapa 4.)

L'interès nostre en estudiar aquest fenomen lingüístic no ha estat de delimitar la isomorfa en aquestes terres, car la fixació de la isomorfa de caiguda de -r final de mot en els infinitius ja quedà establerta per Germà Colon⁽²²⁾.

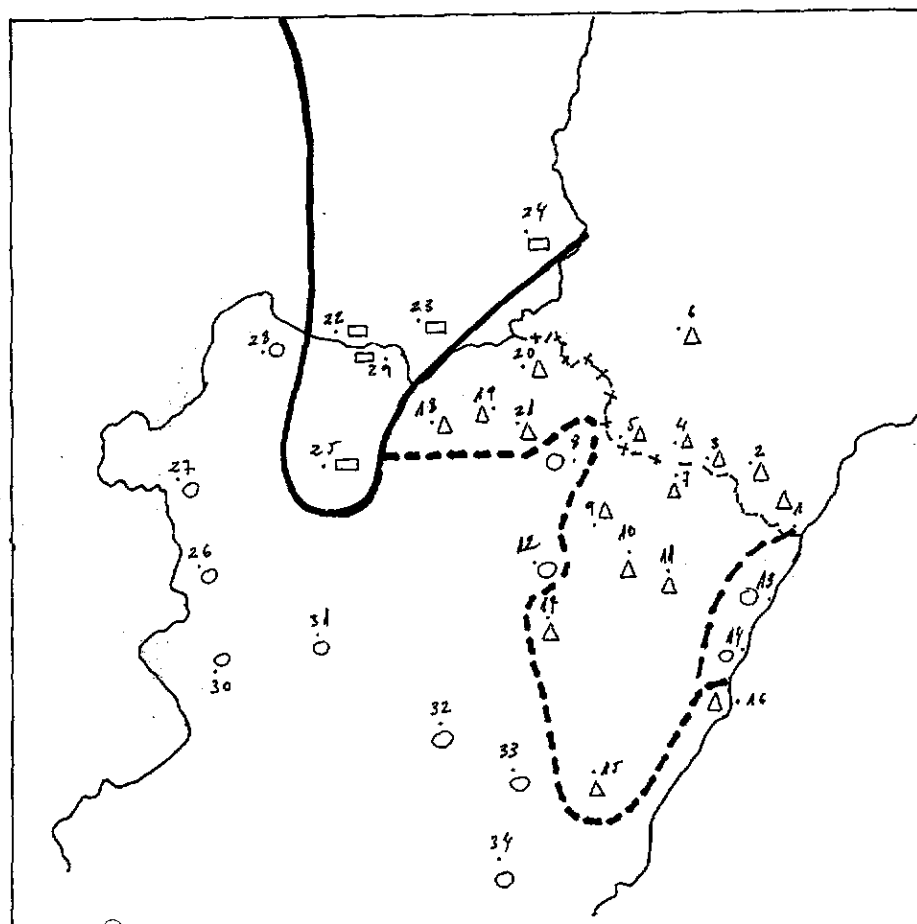
La localitat de Benicarló reforça la -r final dels mots *dur/durs* amb una -t. Aquest fenomen propi i general del català central es dona també en valencià meridional alacantí, segons J. Colomina, a quatre poblacions de l'esmentada zona.⁽²³⁾

LLUÍS GIMENO BETÍ
Departament de Filologia Catalana
Universitat de València

(22) Germà COLON, *op. cit.* hi anota tots els pobles i la frontera segons l'elisió.

(23) Jordi COLOMINA, *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*. Diputació Provincial d'Alacant, 1985, pàgs. 133-134. Cal anotar ací també les obres consultades següents: Loïs ALIBERT, *Gramàtica Occitana*, C.E.O., Montpelhièr, 1976, pàgs. 35-36; G. ROHLFS, *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1877, pàgs. 149-150; Alonso ZAMORA VICENTE, *Dialectología española*, Gredos, Madrid, pàg. 249.

MAPA NÚM. 1

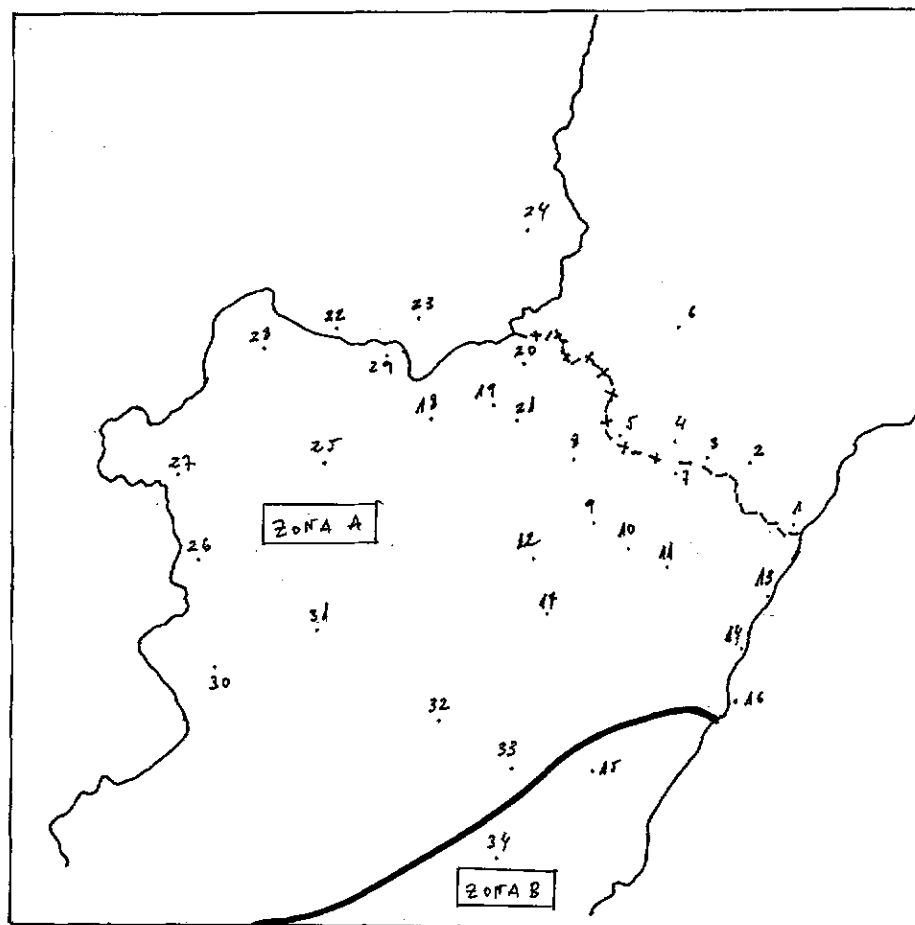
FORMES DE L'INFINITIU AMB UN PRONOM ENCLÍTIC

Δ = [bañarse]

○ = [bañase]

□ = [bañás]

MAPA NÚM. 2

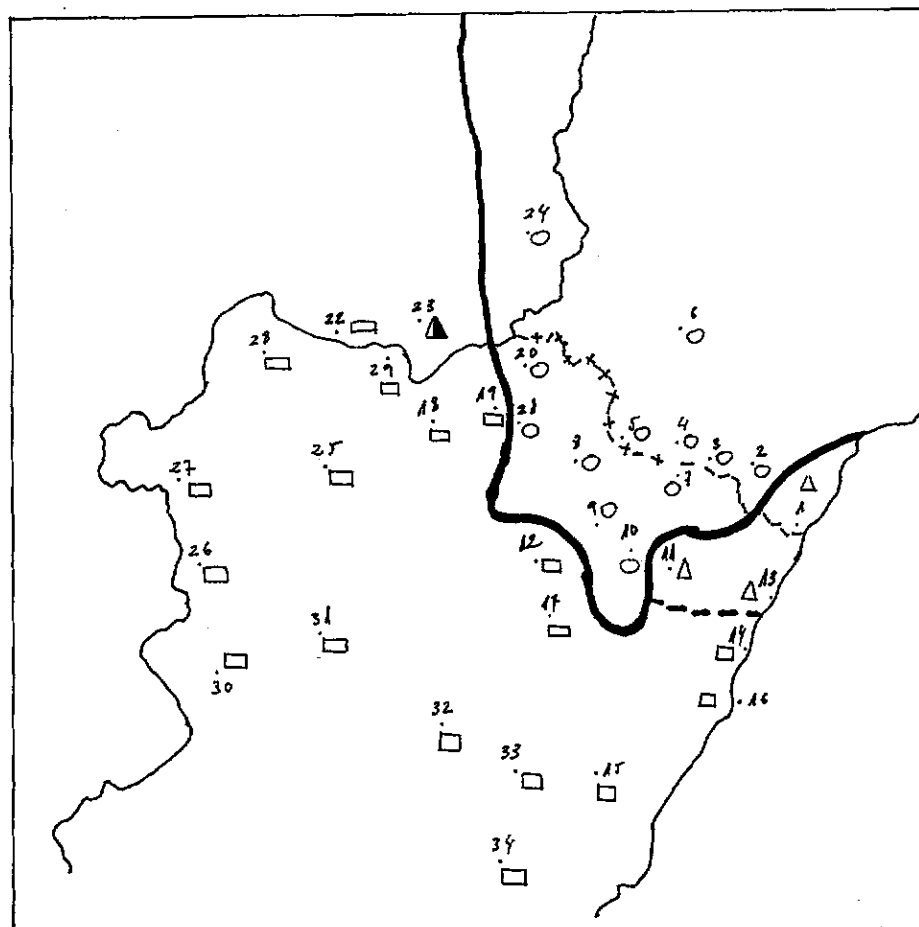

ZONA A=Elisió /r/: a) infinitius; b) noms oxítons acabats en -er; c) noms paroxítons acabats en -er; d) noms oxítons acabats en -edor, -idor; e) noms oxítons acabats en -or.

ZONA B=Manteniment /r/ en les posicions indicades.

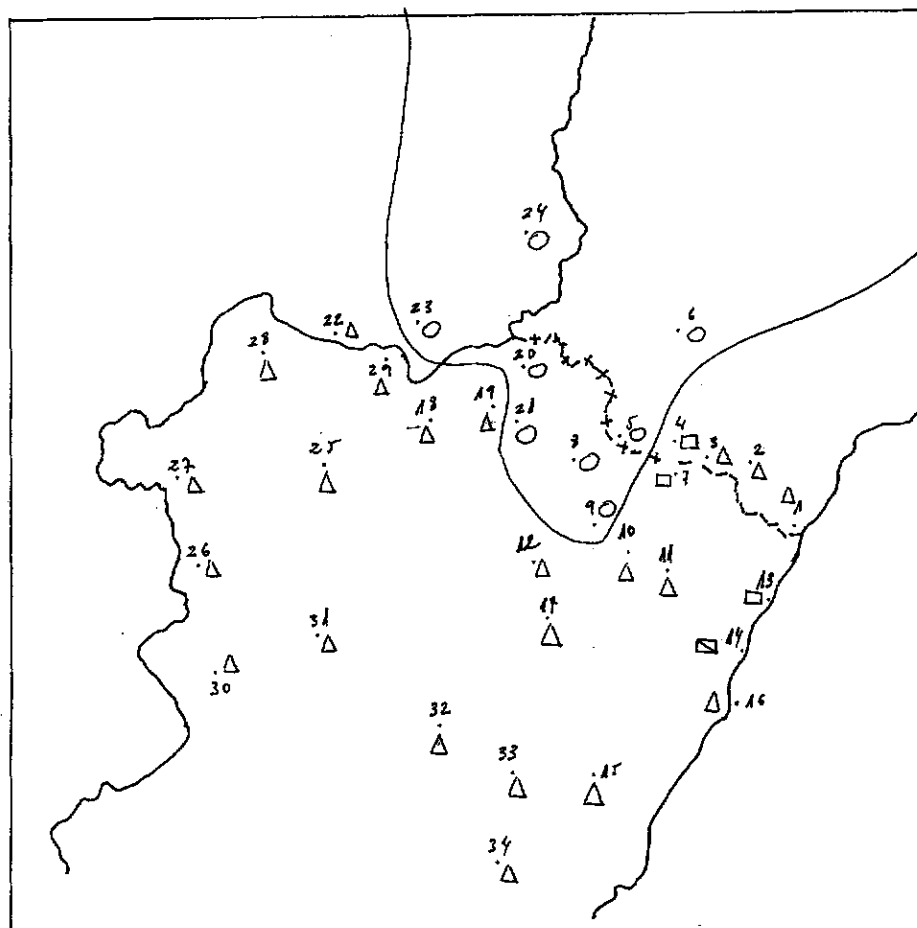

MAPA NÚM. 3

- Δ = [aír] adv. temps / [akí] adv. lloc 2.^a
 ○ = [aí] adv. temps / [akí] adv. lloc 2.^a
 □ = [aír] adv. temps / [aí] adv. lloc 2.^a
 ▲ = [aí] adv. temps / [aí] adv. lloc 2.^a

MAPA NÚM. 4

Elisió o manteniment de /r/ en l'adjectiu [dúr]

Δ = dúr/dúrs

○ = dú/dús

□ = dúr/dús

⊠ = dúrt/dúrê